

CIRCULAȚIA VALORILOR UNIVERSALE ÎN CULTURA ROMÂNEASCĂ VECHĂ

Simona Galațchi

Lucrarea de față îți propune să investigheze care este măsura în care „valorile universale” pătrund în spațiul cultural românesc prin traduceri realizate în secolele XV-XVIII. Plecând de la premisa că traducătorul operează cu un sistem de selecție valoric atunci când alege să traducă o lucrare sau alta și că, pe lângă acest criteriu valoric, are în vedere și receptorul (utilitatea demersului său)¹, vor fi trecute în revistă momentele principale ale traducerilor făcute în literatura română veche (până la 1830). „Traducerile, înțelese ca o activitate culturală, au avut un loc central în întrepătrunderea dintre global și local de-a lungul istoriei”². Pentru începuturile culturii române, ele reprezintă (și) un indiciu legat de nevoile și așteptările cititorilor de la acel moment.

Considerații metodologice

În multitudinea de definiții date *valorii* (în domenii diferite precum studii culturale, sociologie, antropologie, psihologie, științe politice, economie și nu în ultimul rând literatură și arte), identificăm două direcții: a.) valoarea trimite la acele convingeri, principii, idei care funcționează drept criterii de alegere a unor acțiuni (individuale sau colective); b.) valoarea este dată de acele calități sau caracteristici care atribuie greutate și semnificație (pozitivă) unui lucru sau fenomen.³ Valorile „reprezintă idei-cheie pentru o cultură anume, îndeplinesc anumite funcții pentru societate sau sunt incluse în sisteme ideologice ale puterii”⁴. Ele trebuie văzute în contextul social, istoric și geografic, având permanent în minte cine definește și articulează

¹ O interesantă incursiune în problematica traducerii (în special dimensiunea creativă a traducerii), a circulației și receptării traducerilor o oferă volumul editat de Brian Nelson; Brigid Maher, *Perspectives on Literature and Translation. Creation, Circulation, Reception*, New York and London, Routledge, 2013. Atrage aici atenția eseul lui Sean Cotter despre Lucian Blaga, unde se arată că practica de traducător a lui Blaga, în special din Rainer Maria Rilke, a determinat preluarea de către poetul L. Blaga, în opera sa, a unor forme (teme, motive, idei) aflate în circulația imaginarului european.

² *Idem*, p. 5.

³ A se vedea: Randall Mason, *Assesing Values in Conservation Planning: Methodological Issues and Choices*, în Marta de la Torre (ed.), *Assesing the Values of Cultural Heritage. Research Report*, Los Angeles, The Getty Conservation Institute, 2002, p. 7 și Chris Barker, *The SAGE Dictionary of Cultural Studies*, London-Thousand Oaks-New Delhi, SAGE Publications, 2004, p. 206.

⁴ Jennifer L. Croissant, *Values*, în William A. Darity Jr. (ed. in chief), *International Encyclopedia of the Social Sciences, 2nd Edition*, vol. 8: Sociology, Parsonian-Vulnerability, Detroit-New York-San Francisco, Macmillan Reference USA, 2008, p. 581.

„valoarea”, de ce în acel moment, de ce în acel context (geografic, social, cultural, antropologic, religios ș.a.). Reluând o definiție a lui Clyde Kluckhohn ⁵, Geert H. Hofstede sintetizează, arătând că valoarea este „o tendință generală prin care anumite stări de lucruri sunt preferate altora”⁶. În plus, este îndeobște recunoscut că variabilele legate de timp și de context determină caracterul schimbător, deci relativ, și subiectiv al valorii. În disputa din jurul relativismului cultural, Claude Lévi-Strauss subliniază: „Relativismul cultural afirmă că nici o cultură nu are criterii absolute de judecare a activităților altei culturi în termeni de «jos» sau «nobil». Totuși, fiecare cultură poate și ar trebui să aplice aceste judecăți propriilor ei activități, deoarece membri ei sunt deopotrivă actanți și observatori.”⁷ (trad. mea) Semnificația culturală asociată unui produs cultural (fie acesta patrimoniu cultural construit, patrimoniu intagibil, operă literară sau operă de artă) este judecată potrivit unor tipologii ale valorii culturale care au drept numitor comun următoarele: valoarea estetică/artistică, valoarea culturală/simbolică, valoarea istorică, valoarea spirituală/religioasă, raritatea, autenticitatea, valoarea de folosință⁸. Carta de la Burra (la capitolul de Instrucțiuni Practice intitulat „Înțelegerea și evaluarea semnificației culturale”), document ce sintetizează întâlnirea experților ICOMOS (International Council on Monuments and Sites), din 2013, Australia, explicitează următoarele categorii ale valorice: valoarea estetică, istorică, științifică, socială și spirituală⁹. În bună măsură, aceste definiții pot fi extinse la traduceri din literatura/cultura română veche.

Conceptul de „valoare universală” încearcă să transgreseze toate aceste variabile (timp, spațiu, context istoric, cultural etc.): tot ce este *specific* mergând spre *general*, tot ce este *diferit*

⁵ Antropologul american Clyde Kluckhohn afirmă: „O valoare este un ansamblu de idei, explicit sau implicit, caracteristic unui individ sau unui grup, (idei) despre/în legătură cu ceva ce este dezirabil (și) care influențează selecția operată în cadrul unor categorii disponibile, mijloace sau finalități ale unor acțiuni disponibile” (trad. mea *apud* Geert H. Hofstede, *Culture's Consequences*, 2001, p. 5).

⁶ Geert H. Hofstede, *Culture's Consequences. Comparing Values, Behaviors, Institutions, and Organizations Across Nations*, Thousand Oaks-London-New Delhi, SAGE Publications, 2001, p. 5.

⁷ V. Claude Lévi-Strauss; Didier Eribon, *De près et de loin*, Paris, Éditions Odile Jacob, 1988, p. 229.

⁸ Exemple ale tipologiei valorilor culturale pot fi găsite în Stephen Bond; Derek Worthing, *Managing Built Heritage. The Role of Cultural Values and Significance*, ed. a 2-a, Chichester, Wiley-Blackwell, 2016, p. 64. La aceste valori aici menționate se adaugă și altele (unele specifice patrimoniului construit, cum ar fi valorile ecologice, valorile de mediu, valori recreative, educative etc.), definite la secțiunea *Categorii ale valorii*, pp. 66-73.

⁹ A se vedea: http://australia.icomos.org/wp-content/uploads/Practice-Note_Understanding-and-assessing-cultural-significance.pdf și <http://australia.icomos.org/wp-content/uploads/The-Burra-Charter-2013-Adopted-31.10.2013.pdf>.

mergând spre *similar*, tot ce este *variabil* mergând spre *neschimbător*, *constant*, tot ce este *contingent* și *particular* mergând spre *esențial*¹⁰.

Încercând să elaboreze un punct de vedere oficial care să lămurească problema „valorii universale” remarcabile („outstanding universal value”), conceptul-cheie cu care operează organismele UNESCO, experții au constatat dificultatea „prinderii” unor definiții și criterii utile în argumentarea și evaluarea ce ține de înscrierea pe listele Patrimoniului Mondial UNESCO. Etapele parcurse de Comitetul Patrimoniului Mondial și statele membre ale UNESCO, la întâlnirile lor periodice (vreme de 39 de ani), în vederea înțelegerii și interpretării corespunzătoare a conceptului au fost minuțios documentate de Sophia Labadi în cartea sa *UNESCO, Cultural Heritage and Outstanding Universal Value*, 2013, Capitolul 2 – „Outstanding Universal Value: International History”. Documentul statutar UNESCO, *Convenția Patrimoniului Mondial din 1972*¹¹, pornește de la ideea că monumentele/siturile de „valoare universală remarcabilă” sunt importante pentru „toți oamenii lumii”, iar lumea, văzută ca un întreg, are nevoie prin urmare de preservarea acestui patrimoniu mondial. Ghidul Operațional este cel ce stabilește criteriile de înscriere în Patrimoniul UNESCO, criterii care adaptează conceptul de „valoare universală remarcabilă” patrimoniului cultural construit. Aceste criterii au fost revizuite de nenumărate ori (formulate în 1977, au fost modificate succesiv în 1980, în 1988, în 1991, în 1992 ș.a.m.d.). În februarie 1994, UNESCO modifică criteriul (vi) din Ghidul Operațional, extinzând posibilitatea de a înscrie în patrimoniul cultural mondial și „opere literare și artistice” (criteriu reluat și extins și în februarie 2005). În practică, Comitetul pentru Patrimoniu Mondial a constatat că înțelegerea și interpretarea conceptului de „valoare universală remarcabilă” diferă, fiind uneori chiar divergentă, fapt pentru care a organizat o întâlnire tocmai în acest scop de clarificare a acestuia (întâlnirea experților de la Kazan, Federația Rusă, din 6-9 aprilie 2005). În rezumat: „At the meeting in Kazan, the experts recognized that outstanding universal value, like all values, is attributed by people and through human appreciation. [...] They recognized that outstanding universal value was a concept that changed over time, as demonstrated by past committee decisions. Therefore, the criteria that give substance to

¹⁰ A se vedea articolul de dicționar *Universal*, din John Lechte, *Key Contemporary Concepts. From Abjection to Zeno's Paradox*, London-Thousand Oaks-New Delhi, Sage Publications, 2003, pp. 213-214.

¹¹ A se vedea: *Convenția din 16 noiembrie 1972 privind protecția patrimoniului mondial, cultural și natural*, adoptată în România prin Decretul nr. 187/1990, publicat în „Monitorul Oficial”, Partea I, nr. 46 / 31 martie 1990.

outstanding universal value need to be regularly revised to accommodate changing perceptions of heritage. The experts also insisted that outstanding universal value is poorly understood in general and requires major communication efforts, both generally and at site level.”¹² În final, se păstrează definiția înscrisă la paragraful 49 al Ghidului Operațional: „Outstanding universal value means cultural and/or natural significance which is so exceptional as to transcend national boundaries and to be of common importance for present and future generations of all humanity.” Raportul ICOMOS din 2008 (cu titlul „The World Heritage List. What is OUV?”/„Lista Patrimoniului Mondial. Ce este valoarea universală remarcabilă?”)¹³ reprezintă un alt moment important în discuția asupra conceptului. Raportul conține capitole despre istoricul conturării conceptului sub autoritatea UNESCO, cu trimiteri la rapoartele oficiale, o analiză aplicată a criteriilor folosite, exemple de neîndeplinire a criteriilor, precum și o serie de anexe cu descrierea unor situri înscrise în perioada 2005-2007, cu liste care arată criteriile îndeplinite de unele situri, cu schimbările survenite în definirea criteriilor de-a lungul timpului (tabel comparativ) ș.a. La secțiunea de *Concluzii și recomandări*, Raportul nuanțează definiția „universalului” și acest lucru trebuie reținut: „One of the key questions in defining OUV is the issue of «universal». The two definitions, referred to above, both interpret this as something being «common» to all humanity or all human cultures. It is not feasible to think that this should mean, for example, that a particular property would be known to all, which would be a temporary judgement. Instead, the idea of being common should be referred to issues or themes that are shared by human cultures and to which each culture and/or period will respond in a way that is characteristic or specific to it.”¹⁴ La 1 august 2011, data adoptării Planului de Acțiune Strategic pentru Implementarea Convenției Patrimoniului Mondial 2012-2022, este încă o dată accentuată, în cadrul UNESCO, importanța conceptului de „valoare universală remarcabilă” care guvernează acest sistem internațional cu un impact considerabil în dimensiunea culturală, socială, legislativă și economică a țărilor care au aderat la el.

¹² A se vedea: Sophia Labadi, *UNESCO, Cultural Heritage and Outstanding Universal Value. Value-based Analyses of the World Heritage and Intangible Cultural Heritage Conventions*, Lanham, AltaMira Press, 2013, p. 54.

¹³ Textul integral al publicației poate fi găsit la adresa (*What is OUV? Defining the Outstanding Universal Value of Cultural World Heritage Properties*): https://www.icomos.org/publications/monuments_and_sites/16/pdf/Monuments_and_Sites_16_What_is_OUV.pdf (accesat la 22.11.2017).

¹⁴ *Idem*, p. 48.

Perspectiva criticilor literari români

În planul literaturii, problema valorii universale este văzută în raport cu acele opere care s-au impus, de-a lungul vremii, ca opere reprezentative pentru scriitori aparținând unei țări sau alteia sau acele opere care au avut un rol deosebit în formarea și/sau impunerea unor noi structuri literare (de tipul curentelor literare). Spre deosebire de registrele pe care le-am studiat mai sus, problema valorilor universale în literatură a fost privită cel mai adesea în relația binară cu literatura națională. La noi, G. Călinescu este unul dintre principalii adepți ai acestei idei: „Universalitatea unui poet (...) este împrejurarea prin care opera sa, zămislită în timpul și spațiul pe care le exprimă, iese din limitele epocii sale și ale țării unde a luat ființă și devine inteligibilă întregii umanități. (...) Însă universalitatea fiind un punct cosmic al unei verticale pe pământ, iar nu o abstracție, orice poet universal este *ipso facto* un poet național. Homer era grec, Dante florentin, Shakespeare englez; extirpați din opera lor ceea ce e concret etnic, sublimele îngustimi dacă vreți, și totul rămâne inert și fără puls. Universalitatea este o inimă individuală, puternică și sonoră ale cărei bătăi istorice se aud pe orice punct al globului, precum și în viitor.”¹⁵ Recunoaștem aici, în viziunea plastică călinesciană, definirea valorii universale ca act literar apropiat de oamenii întregii lumi, pe o lungă perioadă de timp. Tudor Vianu vede valoarea universală în acele opere care rezistă timpului și în același timp păstrează o legătură nemijlocită cu omul contemporan: „Ne apar ca opere posedând o valoare universală acele care, reprezentând cu mare forță și claritate timpul și locul lor, au izbutit să-și prelungească însemnătatea dincolo de acestea și, după proba repetată a secolelor sau deceniilor, să se mențină în conștiința de cultură a oamenilor de azi. Apreciem deci valoarea universală a unor opere literare din unghiul timpului și cu interesele care ne sunt proprii. O operă poate să se fi bucurat de o mare notorietate într-o epocă destul de lungă și în multe puncte ale lumii; nu-i recunoaștem însă valoarea universală dacă n-a ajuns până la noi ca un element integrant al culturii înaintate a vremii noastre... Putem spune că tezaurul literaturii universale se dispune în jurul omului actual, care recunoaște în el o forță ziditoare a culturii lui. Un criteriu impersonal, un loc geometric de unde să putem determina aria literaturii universale nu cred că pot fi găsite. Literatura universală este, de fapt,

¹⁵ A se vedea articolul lui G. Călinescu, *Eminescu, poet național* (o comunicare ținută cu prilejul comemorării lui Mihai Eminescu), publicat în *Studii și comunicări*, Culegere, cuvânt introductiv și note de Al. Piru, București, Ed. Biblioteca școlarului, 1966, p. 147.

atmosfera în care trăiește, se mișcă, din care își trage puterile omul viu din zilele noastre. Ea aparține zonei vitale de cultură din jurul nostru.”¹⁶ Criticul demonstrează de asemenea că adevăratele valori sunt deopotrivă naționale și universale (cazul lui Eminescu, Creangă, Odobescu sau Arghezi). Adăugăm aici afirmația lui Tudor Arghezi care spunea: „Fiind foarte român, Eminescu e universal.”

O definiție foarte aplicată a universalității unui scriitor o dă Al. Piru care afirmă că „valabilitatea lui sub raport estetic în timp și spațiu, oriunde și oricând” dă măsura valorii universale. Ca și ceilalți critici, Al. Piru reiterează importanța valorii naționale, specifice câștigate, înainte de a fi făcute demersurile pentru traduceri care să îl propulseze în literatura lumii. „O condiție pentru aceasta (pentru traducere, nota mea) este ca scriitorul să fie reprezentativ mai întâi în cadrul literaturii naționale, să exprime cu putere caracterul specific, acea particularitate de esență spirituală pe care orice popor o are și de care omenirea este curioasă ca de una dintre componentele ei.”¹⁷

Analizând valoarea universală din perspectiva noutății și originalității, Dumitru Micu precizează: „Sunt primite cu interes (de către cititorii cultivați) acele cărți care exprimă un suflet național specific, care dezvăluie eternul omenesc într-o expresie diferențiată, care, într-un cuvânt, îmbogățesc conștiința de sine a umanității. Și care, implicit, introduc varietate în ansamblul de forme artistice, de modalități expresive.”¹⁸

Traducerile și circulația valorilor universale

Pentru a ne întoarce la problema traducerilor, ne amintim că Mihail Kogălniceanu se arăta, în *Introducția* sa la „Dacia literară” (la scurtă vreme de la încheierea perioadei vechi din literatura noastră), exasperat de existența lor în cultura noastră și afirma că „ele nu fac o literatură”, ci constituie o „manie ucigătoare a gustului original, însușirea cea mai prețioasă a unei literaturi”. Câțiva ani mai târziu (în 1882), Titu Maiorescu avea să fie încântat de receptarea de care traducerile din poezia populară românească se bucurau în Germania: „după ce mai multe

¹⁶ A se vedea: Tudor Vianu, *Literatura universală și literatura națională*, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1956, p. 7.

¹⁷ A se vedea: Al. Piru, *Clasicii români pe meridianele lumii*, în volumul *Reflexe și interferențe*, București, Editura Scrisul Românesc, 1974, p. 222.

¹⁸ A se vedea: Dumitru Micu, *Național și universal*, în volumul *Periplu*, București, Editura Cartea Românească, 1974, p. 83.

generații ale tinereții noastre au primit atâtea idei de știință și atâtea simțiri de artă din străinătate, a sosit timpul ca și noi să putem răspunde cu ceva, și că tânăra literatură română a fost în stare să dea bătrânei Europe prilejul unei emoții estetice din chiar izvorul cel curat al vieții sale populare.”¹⁹ (Din păcate, el s-a arătat în acest punct mult prea încrezător în șansele noastre de a trezi interesul occidentalilor.)

În continuare ne propunem să examinăm câteva fișe (făcute oarecum pe tiparul unor fișe de inventar de patrimoniu) ale unor traduceri ce au circulat în spațiul cultural românesc la începuturile literaturii noastre, încercând să identificăm, în lumina celor arătate mai sus, acele elemente care susțin pătrunderea și circulația valorilor universale la noi.

Alexandria

Titlul tradus	Istoria a Alexandrului celui Mare din Machedonia și a lui Darie din Persida împăraților
Titlul original	Alexandria (prescurtat)
Autorul lucrării	Anonim
Copist	Ion Românul din Sâmpetru
Anul traducerii	1794
Circulația lucrării	Prima redacție a <i>Alexandriei</i> a fost alcătuită în secolul al III-lea sau al II-lea î.Hr., în Egipt, probabil chiar în orașul Alexandria, de un anonim, în limba greacă. Romanul a trecut din Egipt în Bizanț, unde s-a răspândit și a iradiat în trei direcții principale: a) direct din limba greacă a pătruns în literatura popoarelor orientale, persană, arabă, siriană; b) din literatura bizantină s-a îndreptat spre nord, pătrunzând în literaturile slave; c) prin intermediul limbii latine a ajuns în Occident. În spațiul românesc, lucrarea are o intensă circulație timp de trei secole.
Semnificația culturală	Romanul popular al vieții și aventurilor războinice ale lui Alexandru Macedon a favorizat de timpuriu contactul cultural între orientul și occidentul european, chiar din epoca puternicei influențe slavone asupra începuturilor literaturii noastre. Viața scurtă și succesele militare ale eroului (356–323 î.Hr., rege al macedoniei și cuceritor al unor teritorii vaste în perioada 336–323 î.Hr.) au făcut ca adevărul istoric să fie copleșit de legende și de descrieri ale unor ținuturi fabuloase.

¹⁹ A se vedea: Titu Maiorescu, *Literatura română și străinătatea*, în *Critice*, volumul II, Ediție de Domnica Filimon-Stoicescu, București, Editura pentru Literatură, 1967, p. 253.

Halima

Titlul tradus	Halima
Titlul original	Aravicon Mithologhicon (Veneția, vol. 1: 1757; vol. 2-3: 1762), în limba greacă
Autorul lucrării	Culegere de povești orientale (indiene, persane, arabe) realizată de orientaliștii Antoine Galland, traducător din arabă în franceză al cărții <i>1001 de nopți</i> și François Pétis de La Croix care adună, după modelul culegerii <i>1001 de nopți</i> , o serie de povestiri pe care le grupează sub titlul <i>1001 de zile</i> .
Copist	Anonim – copii moldovenesti în anii 1771, 1778 și 1779 Anonim – copie făcută în Șcheii Brașovului Scarlat Barbu Tâmpeanu (28 martie 1808)
Traducător	Anonim – pe cheltuiala lui Rafail monahul, egumenul Mănăstirii Hurez (10 august 1783)
Anul traducerii	Între 1771 – 1808, apoi o ediție revizuită și tipărită de Gherasim Gorjan în 1835-1838, a versiunii monahului Rafail
Circulația lucrării	Lucrarea este un bestseller al secolului al XVIII-lea care, până la momentul copierii ei pe teritoriul românesc, în 1771, apare în cel puțin 23 de ediții în Franța și tot atâtea în Anglia. În limba germană găsim 16 ediții. Până la sfârșitul sec. al XVIII-lea e tradusă în italiană (o ediție), în olandeză (3 ediții), în daneză (2 ediții), în greacă (5 ediții), în rusă (2 ediții), în ebraică, cehă, arabă (câte o ediție). E publicată chiar și în America, în 1790 sau 1794, fiind în top 4 al celor mai vândute cărți, alături de Biblie. Cele mai multe ediții sunt în limba engleză (49 ediții). ²⁰
Semnificația culturală	<i>1001 de nopți</i> sunt poveștile pe care Șeherezada le spunea califului ce pierduse încrederea în femei; <i>1001 de zile</i> sunt poveștile spuse de doica Sütülmene prințesei Faruknaz, ce avusese un vis carei răpise încrederea în precedentul său.

Floarea darurilor / Albinușa

Titlul tradus	Floarea Darurilor, carte foarte frumoasă și de folos feștecăruia creștin, carele va vrea să se împodobească pre sine cu bunătăți (Mănăstirea Snagov, 1700) Floarea Darurilor, foarte folositoare feștecăruia creștin, atâta sufletește, cât și trupește (Brașov, 1807; Brașov, 1808; Sibiu, 1834; București, 1864)
Titlul original	Fiore di virtù
Autorul lucrării	Fratele Tommaso (Italia, prima parte a sec. al XIV-lea)

²⁰ Informațiile sunt preluate din articolul japonezei Tetsuo Nishio, *A Bibliography of the "Arabian Nights" in the 18th Century*, în „Bulletin of the National Museum of Ethnology”, vol. 36, nr. 4/2012, Osaka, pp. 561-573.

Traducătorul	Anonim – traduce după un original grecesc, pătruns prin intermediar sud-slav Timotei Sfântagorețul
Copist	Ion Românul din Sâmpetru
Anul traducerii	Manuscris putnean, 1592-1604 În <i>Codex Neagoeanus</i> , 1620 În Culegerea lui Costea Dascălul din Șcheii Brașovului, 1693 Timotei Sfântagorețul, 1700, tipărită de Antim Ivireanul la Mănăstirea Snagov
Circulația lucrării	Între secolele al XVII-lea și al XIX-lea, scrierea a circulat în toate cele trei țări românești prin intermediul a 36 de manuscrise (dintre care unele slavo-române) și a cinci tipărituri, ultima apărută în 1864.
Semnificația culturală	Scriere parenetică, structurată pe 35 de capitole în care sunt definite alegoric virtuțile și viciile, având ca surse de inspirație paremiologia antică – pusă în circulație și de discursul filosofic al lui Pitagora, Socrate, Platon, Aristotel, Ovidiu, Cicero, Seneca –, teme esopice, izvoare arabe, dar și evangheliile și literatura patristică. Simbolistica animalieră poate fi pusă în relație cu opera lui Bartolomeo Anglico, Guillaume Perrault și Dante, dar și cu bestiarul din <i>Fiziolog</i> . Povestirile moralizatoare sunt preluate din Biblie prin intermediul scrierilor lui Albertano da Brescia, din <i>Vitae patrum</i> , <i>Gesta Romanorum</i> și <i>Speculum majus</i> de Vincent de Beauvais.

Concluzii

Analiza „valorilor universale” care pătrund în spațiul românesc prin intermediul traducerilor realizate în secolele XV-XVIII arată, pe de-o parte, că ele sunt integrate unui sistem ideologic care modelează discursul public, în sensul în care elita își impune discursul și, implicit, sistemul de putere, iar, pe de altă parte, că – în anumite privințe – există un interes al receptorului (cititorului) pentru respectivele opere traduse. Traducătorii (instrumente ale domnitorilor, oameni ai bisericii, cărturari ai vremii) ocupă poziția centrală, de mediatori între sistemul cultural/literar extins al lumii și cel local.

BIBLIOGRAFIE

* * *, *Cărțile populare în literatura românească*, vol. 1-2, ed. îngr. și studiu introductiv de Ion C. Chițimia și Dan Simonescu, București, Editura pentru literatură, 1963.

* * *, *Enciclopedia literaturii române vechi*, București, Editura Muzeul Literaturii Române, 2017.

Barker, Chris, *The SAGE Dictionary of Cultural Studies*, London-Thousand Oaks-New Delhi, SAGE Publications, 2004.

Bond, Stephen; Worthing, Derek, *Managing Built Heritage. The Role of Cultural Values and Significance*, ed. a 2-a, Chichester, Wiley-Blackwell, 2016.

Cartoian, Nicolae, *Cărțile populare în literatura română*, vol. 1-2, București, Editura Enciclopedică română, 1974.

Călinescu, G., *Studii și comunicări*, Culegere, cuv. Introductiv și note de Al. Piru, București, Editura Biblioteca școlarului, 1966.

Convenția din 16 noiembrie 1972 privind protecția patrimoniului mondial, cultural și natural, i.e. Decretul nr. 187/1990, în „Monitorul Oficial”, Partea I, nr. 46 / 31 martie 1990.

Darity Jr., William A. (Ed. in chief), *International Encyclopedia of the Social Sciences, 2nd Edition*, vol. 8: Sociology, Parsonian-Vulnerability, Detroit-New York-San Francisco, Macmillan Reference USA, 2008.

De la Torre, Marta (ed.), *Assesing the Values of Cultural Heritage. Research Report*, Los Angeles, The Getty Conservation Institute, 2002.

Hofstede, Geert H., *Culture's Consequences. Comparing Values, Behaviors, Institutions, and Organizations Across Nations*, Thousand Oaks-London-New Delhi, SAGE Publications, 2001.

Labadi, Sophia, *UNESCO, Cultural Heritage and Outstanding Universal Value. Value-based Analyses of the World Heritage and Intangible Cultural Heritage Conventions*, Lanham, AltaMira Press, 2013.

Lechte, John, *Key Contemporary Concepts. From Abjection to Zeno's Paradox*, London-Thousand Oaks-New Delhi, Sage Publications, 2003.

Lévi-Strauss, Claude; Eribon, Didier, *De près et de loin*, Paris, Éditions Odile Jacob, 1988 (în engleză *Conversations with Claude Lévi-Strauss*, trad. Paula Wissing, Chicago, University of Chicago Press, 1991).

Maiorescu, Titu, *Critice*, vol. II, Ediție de Domnica Filimon-Stoicescu, București, Editura pentru Literatură, 1967.

Micu, Dumitru, *Periplu*, București, Editura Cartea Românească, 1974.

Nelson, Brian; Maher, Brigid (eds.), *Perspectives on Literature and Translation. Creation, Circulation, Reception*, New York and London, Routledge, 2013.

Nishio, Tetsuo, *A Bibliography of the "Arabian Nights" in the 18th Century*, în „Bulletin of the National Museum of Ethnology”, vol. 36, nr. 4/2012, Osaka, pp. 561-573.

Piru, Al., *Reflexe și interferențe*, București, Editura Scrisul Românesc, 1974.

Vianu, Tudor, *Literatura universală și literatura națională*, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1956.

Referințe online

Instrucțiuni Practice pentru Înțelegerea și evaluarea semnificației culturale, document disponibil la http://australia.icomos.org/wp-content/uploads/Practice-Note_Understanding-and-assessing-cultural-significance.pdf (accesat la 20.11.2017).

Carta Burra, disponibilă la <http://australia.icomos.org/wp-content/uploads/The-Burra-Charter-2013-Adopted-31.10.2013.pdf> (accesat la 20.11.2017).

Raportul *The World Heritage List. What is OUV? Defining the Outstanding Universal Value of Cultural World Heritage Properties*, ICOMOS, 2008, disponibil la https://www.icomos.org/publications/monuments_and_sites/16/pdf/Monuments_and_Sites_16_What_is_OUV.pdf (accesat la 22.11.2017).